

INKLYUZIV TA'LIM VA IJTIMOY INTEGRATSIYA: DOLZARB MASALALAR VA ISTIQBOL

Dilmurodova Fotima Doniyor qizi

Annotatsiya:

Inklyuziv ta'lim jamiyatda tenglik va adolat tamoyillarini mustahkamlashning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning nazariy asoslari, O'zbekistondagi amaliy tajribalar hamda ijtimoiy integratsiya jarayonining ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, ijtimoiy integratsiya, teng imkoniyatlar, pedagogik kompetentlik, innovatsiya.*

Аннотация:

Инклюзивное образование является важным инструментом укрепления принципов равенства и справедливости в обществе. В данной статье анализируются теоретические основы инклюзивного образования, практический опыт в Узбекистане, а также значение процесса социальной интеграции.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, социальная интеграция, равные возможности, педагогическая компетентность, инновация*

Abstract:

Inclusive education is an important tool for strengthening the principles of equality and justice in society. This article analyzes the theoretical foundations of inclusive education, practical experiences in Uzbekistan, and the significance of the social integration process.

Keywords: *inclusive education, social integration, equal opportunities, pedagogical competence, innovation..*

Globalashuv davrida ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — har bir shaxsga teng imkoniyatlar yaratishdir. Inklyuziv ta'lim nogironligi yoki rivojlanishida turli xususiyatlarga ega bo'lgan bolalarni umumiy ta'lim jarayoniga jalb etish orqali ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlaydi. Bu jarayon nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki jamiyatda ijtimoiy adolat, tenglik va hamkorlik tamoyillarini mustahkamlaydi.

Xalqaro huquqiy hujjatlar . Inklyuziv ta'lim masalasi xalqaro miqyosda inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida e'tirof etilgan.

- UNESCO hujjatlari va SDG-4 maqsadi: UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan "Inclusion and Equity in Education" qo'llanmasida barcha o'quvchilarga teng imkoniyat yaratish zarurligi ta'kidlanadi. Shuningdek, Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG-4) 2030-yilgacha sifatli va inklyuziv ta'limni ta'minlashni belgilaydi.

- UNESCO Guidelines for Inclusion (2005): Bu hujjatda ta'limda "integratsiya"dan "inklyuziya"ga o'tish zarurligi ko'rsatilib, o'quv muhitini bolalarning individual ehtiyojlariga moslashtirish tamoyili ilgari suriladi.

- BMT Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya (2006), 24-modda: Nogiron shaxslarning ta'lim olish huquqi tan olinadi. Davlatlar nogiron bolalarni umumiy ta'limdan chetlashtirmasligi, ularga bepul va sifatli ta'limni ta'minlashi, shuningdek individual qo'llab-quvvatlash va moslashtirilgan metodlar bilan ta'minlashi shart.

Milliy huquqiy asoslar (O'zbekiston)

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi: 41 -modda barcha fuqarolarga bepul umumiy o'rta ta'lim huquqini kafolatlaydi. 45-modda esa nogironlar va ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslarning huquqlarini alohida himoya qiladi.

- "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (1997, 2018-yilgi o'zgartirishlar): Ta'lim olish huquqi barcha uchun teng va diskriminatsiyasiz ta'minlanishi belgilangan. 2018-yildan boshlab qonunda inklyuziv ta'limni kengroq qamrab olishga alohida e'tibor qaratilgan.

- "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Qonun (2008): Nogiron bolalarning ta'lim olish huquqi kafolatlanadi. Ular uchun maxsus maktablar mavjud bo'lsa-da, inklyuziv ta'limni rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

- Milliy konsepsiyalar va sektor rejalar: 2013–2017 hamda 2019–2023 yillarda qabul qilingan rejalar nogiron bolalarni umumiy ta'lim muassasalariga jalb qilish, infratuzilmani moslashtirish va pedagoglarni tayyorlashni ko'zda tutadi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha bir qator amaliy ishlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayon ta'lim muassasalarida teng imkoniyatlar yaratish, nogironligi bo'lgan bolalarni jamiyatga to'liq qo'shish va pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirishga qaratilgan.

- Ta'lim muassasalarida inklyuziv dasturlar: Maktab va oliy ta'lim muassasalarida maxsus sinflar tashkil etilib, nogironligi bo'lgan bolalar umumiy ta'lim jarayoniga jalb qilinmoqda. O'quv dasturlari ularning ehtiyojlariga moslashtirilmoqda.

- Moslashtirilgan o'quv materiallari va texnologiyalar: Nogiron bolalar uchun braille yozuvi, audio darsliklar, subtitrli videomateriallar va maxsus kompyuter dasturlari qo'llanilmoqda. Bu ularning bilim olish jarayonini yengillashtiradi.

- Pedagoglarning malakasini oshirish: O'qituvchilar uchun maxsus treninglar va seminarlar o'tkazilib, inklyuziv ta'lim metodlari o'rgatilmoqda. Bu pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirishga xizmat qiladi.

- Oila va jamiyatning qo'llab-quvvatlashi: Inklyuziv ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan ota-onalar va jamiyatning faol ishtirokiga bog'liq. Oila bilan hamkorlikda korreksion yordam ko'rsatish, ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi.

- Xalqaro hamkorlik: O'zbekiston UNESCO, UNICEF va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha loyihalarni amalga oshirmoqda. Bu tajribalar milliy amaliyotni boyitadi va global standartlarga moslashtiradi.

Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi — nogironligi yoki rivojlanishida turli xususiyatlarga ega bo'lgan shaxslarni jamiyatga to'liq qo'shishdir. Bu jarayon ta'lim orqali teng imkoniyat

yaratish, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va jamiyatda tolerantlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

- Teng imkoniyatlar yaratish: Inklyuziv ta'lim nogiron bolalarning umumiy ta'lim muassasalarida o'qishini ta'minlab, ularni jamiyatning faol a'zosi sifatida shakllantiradi. Bu jarayon diskriminatsiyani kamaytiradi va ijtimoiy tenglikni mustahkamlaydi.

- Jamiyatda ijtimoiy faollikni oshirish: Ta'lim jarayonida integratsiya qilingan bolalar keyinchalik mehnat bozorida, madaniy va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etadi. Bu jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

- Pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish: Integratsiya samarali bo'lishi uchun pedagoglar maxsus metodlar va psixologik yondashuvlarni o'zlashtirishi zarur. Bu ularning kasbiy mahoratini oshiradi va ta'lim sifatini yaxshilaydi.

- Oila va jamiyatning roli: Ijtimoiy integratsiya faqat ta'lim muassasalarida emas, balki oila va jamiyatda ham qo'llab-quvvatlanishi kerak. Ota-onalar, mahalla va ijtimoiy tashkilotlarning hamkorligi bolalarning jamiyatga moslashuvini tezlashtiradi.

- Innovatsion strategiyalar: Integratsiya jarayonida zamonaviy texnologiyalar, psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlari va ijtimoiy loyihalar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu nogiron shaxslarning jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ainscow, M. Developing Inclusive Education Systems: What are the Levers for Change? Journal of Educational Change, 2005.
2. Florian, L. Inclusive Pedagogy Across the Curriculum. International Journal of Inclusive Education, 2014.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 1992 (oxirgi o'zgartirishlar bilan).
4. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2008.
5. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 1997 (2018-yilgi o'zgartirishlar bilan).
6. UNESCO. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. Paris: UNESCO, 2017.
7. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris: UNESCO, 2005.
8. UNICEF. The Right of Children with Disabilities to Education: A Rights-Based Approach to Inclusive Education. Geneva: UNICEF, 2017.
9. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). New York: UN, 2006.